

Annotation

The article considers word-formative activity of the verbal lexeme determining its content of derivational field. All speech-lingual occurrences of word's motivational potential as generative are meant by derivational field.

Keywords: *verbs of physical perception, word-formative activity, derivational field.*

Калько М. І.
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

**КОМПЛЕКСНА АСПЕКТУАЛЬНА ДІАГНОСТИКА
НЕАКТУАЛЬНИХ СТАТИВІВ: ВИДОВА КОРЕЛЯЦІЯ
ЛЮБИТИ VS ПОЛЮБИТИ**

У статті з'ясовано теоретичні засади аспектологічного аналізу і описано досвід застосування комплексної аспектуальної діагностики неактуальних стативів на прикладі видової кореляції любити vs полюбити. На тлі полікатегорійності дієслова любити окреслено специфіку досліджуваного аспектуального класу та діагностично розмежовано стативні і релятивні значення.

Ключові слова: *дієслово, вид, аспектуальність, комплексна аспектуальна діагностика, аспектуальний клас, видова поведінка, аспектуальна полікатегорійність, статив, релятив.*

Попри пильну увагу до виду і аспектуальності, давню традицію, величезний доробок цілої когорти аспектологів, проблема адекватного наукового опису згаданих категорій як у сенсі їхніх універсальних, так і ідіоетнічних ознак, не втратила гостроти й актуальності. Це, зокрема, констатували відповіді тридцяти п'яти дослідників із тринадцяти країн світу на анкету аспектологічного семінару філологічного факультету Московського державного університету імені Михайла Ломоносова. Серед основних причин такого стану – складність семантичного облаштування категорії виду, що зумовлена впливом на видове значення лексичної і словотвірної семантики, граматичної категорії часу, семантики контекстуального оточення, статусу аргументів тощо. Тож з-поміж завдань першого ступеня актуальності, на думку авторитетних аспектологів, основне – це створення динамічної моделі, що враховує чинники всіх мовних рівнів і передбачає передусім дослідження взаємодії лексичного й видового значень, ролі контексту для опису виду тощо. На часі також перехід від опису до пояснення, удосконалення термінології, розроблення метамови та глибше визначення поняття “вид” [7, с. 125–130]. Ці завдання є злободенними як для славістики загалом, так і для української аспектології зосібна.

Як засвідчує аналіз відповідей на згадану вище анкету, найрельєфніше виокремленим є напрямок досліджень, названий Дж. Лайонзом

об'єктивістським підходом до опису аспектуальності [5, с. 338]. На противагу суб'єтивістському, який акцентує головну увагу на оцінці внутрішньочасового характеру ситуації, об'єктивістський підхід акцентує увагу на залежності цієї оцінки від онтологічної специфіки екстралінгвальних корелятивів дієслова, визначальної для способу їхньої мовної категоризації і неодмінно передбачає розмежування граматичного (категорії виду) та лексичного (аспектуальні класи) компонентів аспектуальності. Цей підхід у царині дослідження дієслівної семантики, започаткований у середині минулого століття Ю. Масловим [6] та незалежно від нього – З. Вендлером [9], було утверджено в аспектологічних студіях другої половини ХХ – початку ХХІ століття, що сформували субпарадигму, яка дістала назву “двокомпонентна теорія виду” [5, с. 60–61]. Пропонована стаття якраз і розкриває один із аспектів дослідження, проведеного в контексті цієї парадигми. З огляду на це, маємо на меті, по-перше, з'ясувати теоретичні засади аспектологічного аналізу, основним завданням якого є визначення аспектуального класу, до якого належить те чи те дієслово, а отже і прогнозування його видової поведінки, по-друге, описати досвід застосування комплексної аспектуальної діагностики як основного інструмента аспектологічного аналізу щодо однієї з видових кореляцій, яким притаманна гра аспектуальних значень.

Головним дослідницьким імперативом об'єктивістського підходу є потреба аспектологічного аналізу усього спектру значень і контекстуальних вживань відповідного дієслова, оскільки належність до того чи того аспектуального класу не є однозначною аспектуальною кваліфікацією всієї лексеми, а швидше параметром, або форматом реалізації, який у різних значеннях однієї лексеми може бути різним. Аспектуальні класи не існують у вигляді закінчених дієслівних реєстрів, оскільки зорієнтовані не на всю дієслівну лексему, а на кожен її конкретний лексико-семантичний варіант, конкретну реалізацію валентнісного потенціалу предиката, семантичні ролі аргументів, передовсім суб'єкта та об'єкта, зрештою, широкий контекст [3]. Недооцінка цього чинника, на нашу думку, є чи не основною причиною гострої полеміки навколо багатьох аспектологічних проблем, породжених намаганням втиснути вид у певні жорсткі категорійні рамки без урахування впливу на видову поведінку дієслова різнорівневих факторів. Як зауважує В. О. Плунгян, “конфлікт між “індивідуалізмом” лексики і “всеосяжністю” граматики – неодмінний наслідок обов'язкового характеру граматичних протиставлень, але, ймовірно, саме аспект (через його найбільшу семантичність) доводить цей конфлікт до найбільшої гостроти” [8, с. 30].

Аспектуальні класи постають у контексті дослідження як аспектуально орієнтовані прихованограматичні, або лексико-граматичні, класи, які мають вплив на граматичну царину виду, імпліцитно регулюючи аспектуальну поведінку (передовсім корелятивну здатність і функціональний потенціал) дієслів [4]. На ґрунті українського дієслова вони утворюють

п'ятикомпонентну систему, до якої належать: 1) термінативи, або здійсненники, що позначають подієспрямовані процеси, з одного боку, та події, досягнуті внаслідок їхнього здійснення, з іншого, напр.: – *Давай, заганяй свого “Запорожця”, поки я ще не **переодягнувся**. – Можеш **переодягатися**, – байдуже відповів Пакулько /П. Щегольський/;* 2) активітиви, або діяльники, що мають значення динамічних неподієспрямованих процесів, напр.: *З неба **сиплеться** тихий сніг, **шурхотить** білий попіл згорілих слів /Ю. Гудзь/;* 3) стативи, або станівники, що відображають актуальні або неактуальні адинамічні, недискретно-фазові вияви буття (стани), локалізовані хоча б у межах надтривалого часового відрізка, напр.: *Густа синява морської води, помножена яскравим сонячним промінням, тяглася, здавалось, у нескінченність, в якій манливо **даленіли** мальовничі брунатно-зелені острови /Ю. Покальчук/;* 4) евентиви, або подійники, об'єднані значенням миттєвих подій, зокрема і несподіваних, непередбачуваних, а також таких, що є негативним наслідком надмірного захоплення процесом чи недогляду, напр.: *Петруня **перечепився** об якусь невидиму перепону і застиг /А. Кокотюха/;* 5) релятиви, або відносники із семантикою процесуально-стилізованих відношень, властивостей, постійних ознак, напр.: *Четвертий поверх, восьме помешкання. Під'їзд, сутінь, бліде світло з псевдоготичного вікна, що **виходить** у двір.... /О. Забужко/.*

Система аспектуальних класів визначає закономірності видової поведінки дієслова: 1) термінативам притаманні суто видове, функціонально-видове й акціональне партнерство, прогресивна функція; 2) активітиви не мають видових партнерів, натомість їм властиві багатовекторне акціональне партнерство та прогресивна функція; 3) стативи позбавлені можливості мати видових партнерів і прогресивну функцію, для них характерне аспектуально-акціональне партнерство з інцептивами; 4) евентивам притаманне функціонально-видове й обмежене акціональне партнерство, але не властива прогресивна функція; 5) семантика релятивів унеможливорює будь-яке партнерство та прогресивну функцію, хоч деякі з них, зокрема “географічні” дієслова, можуть мати уявно-видових, або інцесивних, партнерів, що спричинено асоціативно-метафоричним семантичним залишком термінативів, від яких утворені георелятиви [4].

Диференціацію дієслів сучасної української літературної мови за належністю до відповідного аспектуального класу, а отже, і констатацію того чи того типу аспектуального партнерства: суто видового, функціонально-видового, акціонального, аспектуально-акціонального, уявно-видового уможливорює комплексна аспектуальна діагностика. Як інтеграційний метод, вона передбачає цілеспрямоване застосування логічного, компонентного, словотвірного, опозиційного та дистрибутивного аналізу, добір корпусу інгерентних контекстів, серед яких особливо значущими є інгерентно-кореляційні, залучення експериментальних методик, зокрема транспозиції,

трансформації, інсталяції, а також моделювання внутрішньочасової структури ситуацій за допомогою тестових діалогів тощо [4, с. 95–148].

Визначення типу кореляцій на зразок *любити* vs *полюбити* на тлі видового партнерства на кшталт *бачити* vs *побачити* пов'язане зі з'ясуванням аспектуальної специфіки неактуальних стативів, розмежування їх з актуальними стативами, з одного боку, та релятивами, з іншого. Спільною рисою аспектуальної поведінки неактуальних стативів, як і актуальних стативів та релятивів, є неможливість прогресивного значення, що протиставляє їх термінативам та активітивам. Це підтверджує безуспішність спроби “провокації” такого вживання: – **Ну що ти все любиш та любиш! Займися чимось іншим.* – **Ну що ти все бачиш та бачиш! Займись чимось іншим.* – **Ну що ти все орієнтуєшся та орієнтуєшся у творчості сучасних українських поетів! Займися чимось іншим.* Але на відміну від актуальних стативів, неактуальні стативи та релятиви не можуть бути інсталювані в контекст на зразок *У наступну мить він уже + імперфектив*, пор.: *У наступну мить він уже бачив* іншу картину, але: **У наступну мить він уже любив* іншу. **У наступну мить він уже орієнтувався* у творчості сучасних українських поетів. Поряд із цим, характерною рисою неактуальних стативів, що відрізняє їх від релятивів, є можливість поєднуватися з темпоральними показниками наддовгих інтервалів, пор.: *Мокрина довго любила його та все давала гарбузи своїм женихам* /Л. Нечуй-Левицький/ і **Він довго орієнтувався* у творчості сучасних українських поетів.

Тестування таких дієслів на сполучуваність із *зараз* засвідчує, що в контекстах із неактуальними стативами та релятивами *зараз* функціонує лише зі значенням “у сучасній мовцеві період”, натомість актуальні стативи уможливають і значення “у цю мить”, пор.: а) – *Ти зараз її любиш?* – *Зараз я її люблю* так, як ніколи не любив; б) – *Ти орієнтуєшся у творчості сучасних українських поетів?* – *Зараз орієнтуюся*, а ще три роки назад не мав про неї ані найменшого уявлення; в) *Що ти зараз бачиш* (у вікні потяга)? – *Бачу Дніпро*. Безперечно, в поетичному дискурсі, ми можемо спостерігати цілеспрямовану актуалізацію неактуальних стативів. Цікавий приклад такого авторського відхилення від норми наводить Т. В. Булигіна, цитуючи поетичні рядки Л. Мартинова: *Но позвонил он с площади. – Ты спиш? – Нет, я не сплю. – Не спиш, а что ты делаешь?* Ответила: – *Люблю* [с. 45].

Тест на епізодичність для дієслів, що описують адинамічні вияви буття, є успішним для актуальних стативів, але “непрохідним” для неактуальних стативів і релятивів, пор.: а) *Якось бачу: іде він вулицею сумний. Раптом...* б) **Якось люблю я поезію. Раптом...* в) **Якось орієнтуюсь я в сучасній поезії. Раптом...*

Показовий для діагностичної диференціації таких дієслів і тест на можливість квантифікації, позитивний для актуальних та неактуальних стативів, але негативний для релятивів, пор.: а) *Не раз я бачив*, як падає зоря,

але так виразно, як цієї ночі, ніколи; б) *Не раз я любив*, але так, як цього разу, ніколи; в) **Не раз я орієнтувався в сучасній поезії, але так, як сьогодні, ніколи*.

Аспектуальний аналіз дієслова *любити* уможлиблює виокремлення різних щодо належності до аспектуальних класів семантем. Стативною є семантема “почувати, виявляти глибоку сердечну прихильність до особи іншої статі; кохати”, що допускає акціонально-аспектуальне партнерство з інцептивом *полюбити* “відчути прихильність до особи іншої статі; покохати”. Негативний результат тесту на можливість транспозиції в подійний контекст заперечує видове партнерство *любити* vs *полюбити*, напр.: *Замолоду служив. Але полюбив, надумавсь женитися. Увільнили на глум /Г. Колісник/, пор.: Замолоду служить. Але *любить, вирішує одружитися. Увільняють на глум. Неуспішний і тестовий кореляційний діалог: порівняймо неможливість коректної для видового партнерства відповіді на інгерентну частину тестового діалогу: – Правда? Мені здавалося, ти **полюбила** його. Хитнула, заперечуючи, і ні слова /Г. Колісник/. – *Ще ні, але вже **люблю**.*

Акціонально-аспектуальне (інцептивне) партнерство підтверджують, з одного боку, інгерентні корелятивні контексти (1)–(4), у яких опозиція перфектива та імперфектива органічно відтворює внутрішньочасову структуру відповідної ситуації: суб’єкт перебуває в формалізованому імперфективом стані, який починає свій відлік від того часового моменту, коли відбулася формалізована перфективом подія, яка й започаткувала цей стан. Хоч і дещо суперечливе, але цілком коректне щодо семантичного наповнення кореляції *любити* vs *полюбити* спостереження подибуємо у граматичній праці С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера: “Вже значінь показує, що *полюбити* утворене не з *любити* приставкою *по-*, як *побачити, побілити*. Бо той, хто *побачить*, той *бачив*, і хто *побілить*, той *білив*; але хто *полюбить*, той *не любив*. *Полюбити* відноситься так до *любий*, з котрого повстало відразу через приставковане і наростковане, як *поглибити* до *глибокий*. Так само *осиротити* утворене не із *сиротити*, а із *сирота*” [с. 49].

З іншого боку, відношення інцептивного партнерства підтверджені опозиціонуванням контекстів (5), (6). Про більш чи менш окреслену часову локалізацію початкового моменту такого стану свідчить відкритість предикатно-аргументних структур для темпоративів, що здійснюють хронометраж ситуації: *од того часу, як* (1), *давно* (2), *вже чотири роки* (3).

(1) – *Я вам скажу просто й щиро: я вас **люблю**; я **полюбив** вас од того часу, як побачив вас /Л. Нечуй-Левицький/.*

(2) – *Я вас **люблю**. Я вас **полюбила** давно і **полюбила**, як нікого так не **любила** /Л. Нечуй-Левицький/.*

(3) – *Але... – додав, – я не матеріаліст, Богдане, і я **полюбив** її не для “женячки”, а тому що її істота наскрізь прив’язала мене до себе. Я її вже чотири роки тайком **люблю** /О. Кобилянська/.*

(4) *А він: “Напевно, швидко при звичаюся до неї, **полюблю** те, що вона **любить**, а вона – те, що я... Нам добре буде” /Ю. Винничук/.*

На відміну від дієслів, що означають актуальні стани, неактуальні стативні імперфективи не можуть уживатися в подійному контексті, набуваючи евентивного значення, тому їм притаманне лише партнерство з інцептивами. Деякі контексти констатують певну динаміку стативної ознаки, вияв її більшої чи меншої інтенсивності, пор.: – *Такою я **люблю** тебе ще більше, – знемагав тиран. – Поцілуй мене. За тебе я оддав півскарбниці, а міг би оддати все царство, аби лиш ти **полюбила** мене щиро, як того... невідомого /О. Бердник/.*

До стативних належать й інші семантими *любити*, що допускають протиставність із семантикою початку стану перфектива *полюбити*. Це, зокрема, семантима “відчувати глибоку відданість, прив’язаність до когось, чого-небудь”, напр.: – ***Люблю** тебе, Петре, як рідну дитину, **полюбив** тебе від першої хвили, як ми **стрінувались**, і я проглянув наскрізь твою щирю душу /А. Чайковський/, а також значення “мати нахил, пристрасть до чого-небудь”, напр.:... *його гра дозволила їй пізнати в новому світлі й **полюбити** Моцарта, творів якого досі не розуміла й не **любила** (окрім “Requiem”) /М. Мороз/.* Граматикалізоване в поєднанні з імперфективом *любити* набуває здатності квантифікуватися, напр.: *Уявіть собі, що мої вікна виходять у внутрішній двір і **ввечері** [**вечорами**] я **люблю** спостерігати за вікнами протилежного крила /Ю. Андрухович/; **Іноді** **люблю** згадати про минуле та пройтись увечері /З газети/.* Контексти засвідчують, що такі значення теж відкриті для інцептивного партнерства, напр.: – *Я страшенно **люблю** читати, – казав я, – різні книжки /Ю. Яновський/, пор.: *Але ж слід пам’ятати, що дитина лише тоді **полюбить** читати, якщо в її родині це роблять залюбки /З газети/.* Мова концептуалізує такі почуття, як любов до Батьківщини, саме як набути, а не вроджені, напр.: *А ті, хто нині несе армійську службу, нехай навчаються у вас **любити** Батьківщину так, як **любите** її ви /З газети/.***

Навіть семантима “відчувати сердечну прихильність до родинно близьких осіб (дітей, матері тощо)” є стативною, оскільки не заперечує партнерства з інцептивом, напр.: *“Бабусю, ви ж знаєте, як я **любила** свою покійну маму. А тепер вона мені перестала снитися...” /З газети/ vs *І промовив Господь: Візьми свого сина, свого одинака, що його **полюбив** ти, Ісака, та й піди собі до краю Морія, і принеси там його в цілопалення на одній із тих гір, що про неї скажу тобі /Біблія/.* До релятивів такі значення належать лише в загальних судженнях із генералізованим суб’єктом, напр.: *Сонце тут світить, не вам кажучи, як мачушине серце **любить** /Марко Вовчок/.**

На відміну від стативів, релятиви не допускають ретроспективного ходу думки, що веде до події – зародження стану. Релятивна ознака – іманентна, органічна, вона випливає з самої природи її носія. Релятивною є, зокрема, семантима *любити* “потребувати якихось умов якнайсприятливіших для

існування, росту тощо (про рослини, тварин)”. Контексти засвідчують, що така релятивна ознака може бути притаманною генералізованим суб’єктам, які репрезентують різні онтологічні сфери: окрім представників біосфери (5) та зоосфери (6), задекларованих в одинадцятитомному “Словнику української мови”, також представникам антропосфери (7), теосфери (8) та сфери артефактів (9). Загальність суджень уможливорює неназивання суб’єкта (10), компенсоване контекстуальною вказівкою на нього.

(5) *Виноград любить, щоб коло нього ходити* /М. Коцюбинський/.

(6) *Відомо, що бджоли не люблять жити низько над землею і часто можуть навіть кинути готові соти, якщо поруч є пуста колода* /З журналу/.

(7) *Мед-бо люблять усі, а платити не кожен спроможен однаково* /П. Загребельний/.

(8) *Ми не прагнемо воювати, бо війною не захоплюємось. Наші боги, як і ми самі, люблять мир* /Ю. Крашевський/.

(9) *Як висловився один відомий фінансист, банки – делікатні створіння, які не люблять яскравого світла. Але іноді потрапляти під нього доводиться* /З газети/.

(10) *Україна – країна смутку і краси, країна, де найбільше люблять волю і найменше мають її* /С. Васильченко/.

Поряд із цим у художньому дискурсі подибуємо і перекатегоризацію релятивів у стативи внаслідок метонімічного зсуву значення, напр.: *Ірка стала жайворонком не зразу, точніше вона примусила себе такою стати. Під впливом Маджаряна. Він якось сказав, що його бізнес любить ранок. Ірці не треба було повторювати двічі. І її бізнес також полюбив ранок* /М. Гримич/.

На відміну від термінативів та активітивів, акціональні можливості стативів надзвичайно обмежені й виявляються спорадично, як, напр.: а) стативно-фінітивне партнерство: *любити vs перелюбити* “перестати любити”: – *Яша, а ти мене тепер хоч трохи любиш, як тоді?* /Г. Косинка/ vs *Вулицею не пройти дівчині, Соломія з Тетяною за тинами перемовляються – хлопець перелюбив дівчину – додивляються, примічають – чи не виповнився, часом, дівочий стан* /К. Гордієнко/.

Отже, аспектуальна діагностика дієслова *любити* засвідчує наявність у його значеннєвій структурі семантем, що належать до двох різних аспектуальних класів: стативів і релятивів. Як бачимо, основною відмінністю між неактуальними й актуальними стативами є закритість перших для епізодичної інтерпретації та неможливість імперфективів функціонувати в подійному контексті, тобто бути видовим партнером перфектива. Водночас, неактуальні стативи від релятивів відрізняє можливість аспектуально-акціонального партнерства з інцептивами, що виражають початок стану. Семантика ж релятивів не сумісна з думкою про будь-які межі вияву процесуальної ознаки.

Комплексне дослідження закономірностей категоризації аспектуальної семантики на засадах об'єктивістського підходу відкриває перспективи для багатопланового аналізу аспектуальності й виду. Застосування комплексної аспектуальної діагностики уможливило виявлення всього спектра аспектуальних характеристик дієслівної лексеми й найтонших нюансів її аспектуальної поведінки.

Л і т е р а т у р а :

1. Булыгина Т. В. К построению типологии предикатов в русском языке / Т. В. Булыгина // Семантические типы предикатов. – М. : Наука, 1982. – С. 7–85.
2. Граматика руської мови. Уложили Степан Смаль-Стоцький і Федір Гартнер / С. Смаль-Стоцький, Ф. Гартнер. – Відень : Придворна і університетська друкарня Адольфа Гольцгавзена, 1914. – 202 с.
3. Калько М. І. Аспектуальні класи українського дієслова на тлі класів З. Вендлера / М. І. Калько // Українська мова. – 2009. – № 3. – С. 17–27.
4. Калько М. І. Аспектуальність : категоризація, класифікація і репрезентація в сучасній українській літературній мові : [монографія] / М. І. Калько. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2008. – 384 с.
5. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика : Введение / Дж. Лайонз ; [пер. с англ. В. В. Морозов, И. Б. Шатуновский]. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 400 с. – (Язык. Семиотика. Культура).
6. Маслов Ю. С. Вид и лексическое значение глагола в современном русском литературном языке / Ю. С. Маслов // Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. – 1948. – Т. VII. – Вып. 4. – С. 303–316.
7. Ответы на анкету аспектологического семинара филологического факультета МГУ имени М. В. Ломоносова / [Черткова М. Ю., Плунгян В. А., Рябчиков А. А., Кузнецов Д. О.] // Вопросы языкознания. – 1997. – № 3. – С. 125–136.
8. Плунгян В. А. Грамматические категории, их аналоги и заместители : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.19 “Общее языкознание, социолингвистика, психолингвистика” / В. А. Плунгян. – М., 1998. – 48 с.
9. Vendler Z. Verbs and times / Z. Vendler // Linguistics in philosophy. – Ithaca : Cornell University Press, 1967. – P. 97–121.

А н н о т а ц и я

В статье изложены теоретические предпосылки аспектологического анализа и описан опыт применения комплексной аспектуальной диагностики неактуальных стативов на примере видовой корреляции любить vs полюбить. На фоне поликатегорийности глагола любить очерчена специфика исследуемого аспектуального класса и диагностически разграничены стативные и релятивные значения.

Ключевые слова: глагол, вид, аспектуальность, комплексная аспектуальная диагностика, аспектуальный класс, видовое поведение, аспектуальная поликатегорийность, статив, релятив.

Annotation

The article provides theoretical background of aspectological analysis and describes practical implementation of non-action verbs of state complex aspectual diagnosis by the example of aspect correlation *любити* vs *полюбити*. On the background of polycategorism of the verb *любити* outlined are the specifics of the aspectual class under investigation and separated diagnostically are stative and relative meanings of verbs.

Keywords: verb, aspect, aspectuality, complex aspectual diagnosis, aspectual class, aspect behaviour, aspectual polycategorism, stative, relative.

Овчиннікова І. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

СУБ'ЄКТНА СИНТАКСЕМА В РЕЧЕННЯХ З ПРЕДИКАТАМИ ДІЇ

У статті розглянуто особливості реалізації суб'єктної синтаксеми в реченнях з дієслівними предикатами дії; описано семантичні характеристики активності й контрольованості суб'єкта дії; виявлено залежність між ступенем активності суб'єкта і предикатною рамкою дієслівного предиката.

Ключові слова: дія, активність, контрольованість, суб'єкт, предикат, синтаксема, актантна рамка.

Розвиток новітніх напрямів мовознавчих досліджень активізував увагу вчених до семантичної організації речення як центральної ланки процесу комунікації. Особливо важливим для встановлення принципів формування та особливостей репрезентації синтаксичних структур є всебічний аналіз їх найважливіших конститuentів – предикатів і суб'єктно-об'єктних поширювачів.

Стаття присвячена розгляду специфіки вираження суб'єкта у найпродуктивнішому семантичному типі речень – конструкціях із загальним значенням дії. Цей різновид речень організують дієслова лексико-семантичної групи дії, бо “...базовим, ізосемічним засобом вираження дії є дієслово, але за умови, що воно означає дію” [7, с. 60]. Речення української мови з предикатами дії представляють суб'єкт передусім як активного діяча, бо “дія є свідомою активністю, спрямованою на досягнення усвідомленої мети; до її структури входять сам процес, мета, засіб і результат” [16, с. 163]. Джерелом цієї активності є так званий суб'єктний енергетичний центр, з якого йде імпульс – поштовх розвитку подій у тій чи іншій ситуації, репрезентованій синтаксичною конструкцією з предикатом дії. Структурно-семантичний аналіз предикатних ситуацій засвідчує, що різні прояви цього імпульсу залежать від природи суб'єкта – активного чи пасивного, що виявляється на категорійному рівні ‘дія / стан’. Аналізовану опозицію можна розглядати як семантичну категорію, що об'єднує полярні ознаки як